

Handläggare
Erik Sundqvist
Telefon: 08-50843112

Till
Socialnämnden
2023-05-23

Skrivelse om allvarliga brister i samhällsvården av barn och unga

Svar på skrivelse från Liberalerna

Förvaltningens förslag till beslut

Socialnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på skrivelsen.

Sammanfattning

Jan Jönsson (L) och Anne-Lie Elvfen (L) har i en skrivelse till socialnämnden framfört ett antal frågor gällande den vård som bedrivs vid Statens institutionsstyrelse (SiS) särskilda ungdomshem samt vilka konsekvenser SiS platsbrist fått för Stockholms stad.

Socialförvaltningen ombeds först redogöra för konsekvenserna av de brister i SiS organisation som Justitieombudsmannen (JO) påtalat, både vad gäller vårdkvaliteten och den rådande platsbristen. Därefter vill man veta hur staden arbetar med utslussning av ungdomar från SiS, både vad gäller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU och lagen (1998:603) om sluten ungdomsvård, LSU, samt om det finns möjligheter att placera vissa målgrupper, framförallt flickor med vårdbehov, någon annanstans.

I svaret påtalas bland annat att när socialtjänsten ansöker om plats är det alltid förknippat med en omfattande och ofta akut problematik, vilken riskerar att försvåras om SiS inte har plats och ungdomen behöver vänta på adekvat vård.

Vad gäller utslussning uppmärksammas att det kan vara svårt för barn och unga att gå direkt från SiS låsta avdelningar till vård i öppna former. Socialtjänsten har goda erfarenheter av den stegvisa återanpassning till samhället som möjliggörs av SiS öppna avdelningar och efterfrågar fler sådana platser.

Vidare påtalas att en placering vid något av SiS ungdomshem i majoriteten av fallen har föregåtts av flera insatser – ofta både i öppenvård och i form av andra placeringar. Beslutet att placera någon på SiS är inte ett beslut som fattas lättvindigt och är i princip

alltid förenat med ett akut skyddsbehov. Detta gäller både flickor och pojkar. Socialtjänsten är medveten om att flickor på SiS är en av samhällets mest utsatta grupper och arbetar därför intensivt för att under placeringstiden hitta andra lösningar.

Bakgrund

Jan Jönsson (L) och Anne-Lie Elfvén (L) har i en skrivelse till socialnämnden framfört frågor om brister i ungdomsvården av barn och unga placerade vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem.

Ärendet

I skrivelsen lyfts att JO i en nyligen avfattad rapport riktat allvarlig kritik mot SiS, en kritik som bland annat riktat sig mot myndighetens platsbrist men också mot att de åtgärder som SiS har vidtagit för att avhjälpa platsbristen, inte har haft önskad effekt. I föreliggande skrivelse till kommunstyrelsen påtalas även att den vård SiS bedriver är undermålig, vilket innebär att de ungdomar som placeras på någon av SiS institutioner inte ges rimliga förutsättningar att lämna ett kriminellt liv. Mot bakgrund av JO:s kritik och den senaste tidens mycket grova våldsbrott i Stockholm, där flertalet ungdomar under 18 år är misstänkta, uppdras åt socialnämnden att:

1. redogöra för vilka konsekvenser de stora brister som JO identifierat på SiS får för Stockholms stad. Både vad gäller brister på platser och bristerna i kvalitet.
2. redogöra för hur man arbetar med utslussning från institution. Både för LVU och LSU.
3. redogöra för om det finns möjlighet att placera vissa målgrupper, som exempelvis flickor med vårdbehov, någon annanstans än på SiS.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts inom avdelningen för stadsövergripande sociala frågor. Förvaltningsgruppen har behandlat ärendet den 17 maj 2023. Rådet för funktionshinderfrågor har haft möjlighet att behandla ärendet den 17 maj 2023.

Jämställdhetsanalys

Könsskillnader kan konstateras gällande hur många flickor respektive pojkar som placeras på SiS ungdomshem. År 2021 bereddes på nationell nivå 971 individer vård på något av ungdomshemmen; 346 flickor och 626 pojkar. Flickor placeras i större utsträckning utifrån någon form av socialt nedbrytande beteende, ofta i kombination med missbruk, medan pojkar främst placeras på grund av kriminalitet i kombination med missbruk och annat destruktivt beteende.

Flickorna är visserligen i minoritet men har konstaterats vara de som far mest illa och som löper störst risker att utsättas för övergrepp och missförhållande under placeringstiden. Inspektionen för vård och omsorg, IVO, rapporterade i januari 2023¹

om att avskiljningarna av flickor vid de särskilda ungdomshemmen nästan fördubblats mellan 2019 och 2021 och att vissa av dem saknat laglig grund. I rapporten framkom också att många avskiljningar skett genom att flickor hållits fast mot golvet, en vägg eller i egen säng vilket IVO påtalar kan innebära risk för hälsa och liv. Vidare framhölls att flickor är mer utsatta än pojkar vad gäller kränkningar och alltför många flickor känner sig otrygga på sina boenden.

Barnrättsperspektiv

Barn och unga på SiS har rätt till god vård och ska bli bemötta med respekt och deras behov ska så långt det är möjligt bli tillgodosedda. Den senaste tidens rapporter om missförhållande vid SiS särskilda ungdomshem är ur detta perspektiv särskilt allvarligt.

Alla barn har samma rättigheter oavsett om barnet brutit mot lagen eller vårdas för allvarlig kriminalitet eller andra destruktiva beteenden. Myndigheter ska i första hand beakta vad som bedöms vara till barnets bästa i alla processer och i all verksamhet som vänder sig till barn. Barnets bästa ska – oavsett barnets livssituation – väga tungt i myndigheters bedömningar och alla barn ska ges möjligheter att vara delaktiga i de beslut som tas. Barn och ungdomar som inte diskrimineras utan som får erfarenhet av demokrati, får sina röster hörda och blir respekterade får goda möjligheter att bidra till ett tryggt och demokratiskt samhälle. Detta gäller inte minst de barn och unga som ges vård i SiS regi och som befinner sig på låsbara avdelningar. Med de legala rättigheterna att begränsa barns rörelsefrihet kommer långtgående skyldigheter att i övrigt tillgodose deras behov och tillhandahålla vård av god kvalitet. Detta ansvar delas av SiS och placerande socialtjänst som tillsammans ska säkerställa att varje barn eller ungdom som befinner sig i samhällsvård inte utsätts för kränkningar och övergrepp utan tvärtom erhåller en trygg och säker vård och bemöts med aktning för sin person.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Statens institutionsstyrelse (SiS) är den myndighet som ansvarar för verkställigheten av påföljden slutna ungdomsvård, som är en påföljd för ungdomar mellan 15-17 år vid allvarlig brottslighet. Ungdomar som döms till LSU bereds efter att domen vunnit laga

kraft plats på någon av de särskilda avdelningar som SiS utformat för att i första hand verkställa LSU domar. Påföljdens längd kan variera mellan 14 dagar och 4 år och inom ramen för dess verkställighet deltar ungdomarna i SiS ordinarie behandlingsverksamhet och går i SiS skola.

Största delen av de ungdomar som bereds vård vid något av SiS 21 ungdomshem gör det dock med stöd av LVU. Vård i SiS regi kan visserligen ges på frivillig väg med stöd av socialtjänstlagen (2001:453), SoL, men i praktiken är nästan samtliga barn och unga som placeras på SiS omhändertagna med stöd av 3§ LVU - det vill säga utifrån ett eget destruktivt och nedbrytande beteende och ofta i akut behov av skydd.

Det som skiljer SiS från andra placeringsformer är möjligheten att på vissa avdelningar låsa in barn och unga och att i viss mån reglera deras kontakt med yttvärlden. Vare sig HVB, stödboenden eller familjehem har lika långtgående befogenheter att begränsa och inskränka barn och ungas rättigheter och rörelsefrihet. Detta förhållande ställer stora krav både på vårdens kvalitet och på SiS personal men också på socialtjänsten som är ansvariga för vårdens genomförande och har en lagstadgad uppföljningsskyldighet.

I SiS uppdrag ingår att vid socialtjänstens förfrågan omgående kunna anvisa plats på något av dess 21 ungdomshem. JO har i sitt beslut, Initiativ om platsbristen på Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem, påtalat att de ungdomar som socialtjänsten placerar så gott som alltid uppvisar komplexa problembilder och att behovet av placering ofta är akut. Uppfyller inte myndigheten sin lagstadgade skyldighet finns överhängande risker att ungdomar i behov av akut placering råkar mycket illa ut.

JO redogör också för det faktum att platssituationen inom SiS varit ansträngd sedan hösten 2021 och att problemen sedan sommaren 2022 ser ut att ha permanentats. De åtgärder SiS vidtagit har haft ingen eller i värsta fall negativ effekt på platssituationen och kötiderna har snarare förlängts i takt med SiS hantering av problemen. Sammantaget är JO mycket kritisk till att SiS inte kommit tillräkta med platssituationen och därmed inte uppfyller sin skyldighet att omedelbart kunna anvisa plats åt barn och unga i behov.

Nedan följer svar på skrivelsens frågor.

1. De brister JO identifierat har varit kännbara även i Stockholms stad. SiS kötider varierar för olika grupper av barn och unga och sedan en tid tillbaka har kötiden för skolpliktiga flickor varit betydligt längre än den för skolpliktiga pojkar. Stockholms stad har dock erfarit att SiS även haft problem att anvisa pojkar och att socialtjänsten i väntan på placering behövt hitta andra

temporära och tillfälliga lösningar. Flera stadsdelsförvaltningar har samtidigt upplevt ett ökat inflöde till socialtjänsten av kriminella unga och många platsförfrågningar har rört just ungdomar i pågående kriminalitet. En av de mer allvarliga konsekvenserna av SiS platsbrist är att dessa ungdomar haft möjlighet att i väntan på anvisad plats fortsätta begå brott, till skada både för sig själva och för andra.

Stadsdelsförvaltningarna med störst erfarenhet av ungdomskriminalitet menar också att SiS behöver utveckla nya metoder för att möta barn och unga med stort våldskapital och kriminella kopplingar. En konsekvens av SiS brister är nämligen att en del ungdomar mest sitter av tiden och fortsätter begå brott inifrån de olika ungdomshemmen. Vissa blir också omedelbart inblandade i nya våldsbrott efter placeringstidens slut och det är inte ovanligt med rymningar och avvikningar.

Socialförvaltningen vill betona att det inte enbart är kriminella pojkar som riskerar ta skada av SiS platssituation: barn och unga i behov av SiS vård är en utsatt grupp med en ofta både komplex och långtgående problematik. Till denna grupp hör bland andra barn med omfattande missbruk och de som utifrån destruktiva och skadliga beteenden utsätter sig för sådana risker att enbart SiS kan ge erforderligt skydd. Socialförvaltningen vill också understryka att flera stadsdelsförvaltningar upplever sig ha ett gott samarbete med SiS placeringsenhet och att de flesta ungdomar ges plats vid behov.

I kontakt med stadsdelsförvaltningarna framkommer att vården vid de olika ungdomshemmen varierar: vid vissa bedrivs vård av god kvalitet medan den brister vid andra. De brister som främst uppmärksammas är att det vid vissa ungdomshem varit svårt att rekrytera psykologer och att institutionen därför inte kunnat genomföra nödvändiga neuropsykiatriska utredningar. Eftersom det är förknippat med stora svårigheter att utreda vissa ungdomar i öppenvård riskerar dessa att förbli fortsatt outhärliga långt upp i vuxen ålder och inte få behövlig hjälp och stöd. Problemet är nära sammankopplat med den mer strukturella svårigheten vad gäller SiS samverkan med psykiatri; barn och unga med svåra sociala problem får hos SiS inte alltid den psykiatriska vård de behöver vilket riskerar att förvärra en redan svår problembild och gör det svårt för socialtjänsten att efter placeringens slut matcha barnet eller den unge mot lämpliga insatser i en fortsatt vårdkedja. Samtidigt finns goda erfarenheter av SiS integrerade vårdform där man upplevt att adekvat och individuellt utformat stöd kunnat ges med bra resultat som följd i samarbete mellan SiS och regionen.

2. Utslussning från något av SiS ungdomshem, vare sig placeringen föranletts av LVU eller LSU, görs alltid utifrån den unges individuella behovsbild. Det är placerande socialtjänst som är ansvarig för vården både på SiS och efter avslutad placering, men eftersom behovsbilden hos barn och unga ser olika ut finns ingen enhetlig eller gemensam eftervård. Ibland uppstår oenigheter mellan SiS och socialtjänsten huruvida en ungdom är färdigbehandlad eller ej. Vid dessa tillfällen krävs samverkan och nära samarbete för att se till ungdomens bästa och finna konstruktiva lösningar. Vissa ungdomar som av SiS bedömts vara färdiga för utskrivning kan dock uppvisa ett sådant beteende utanför institutionsmiljön, och vara såpass knutna till våldsamma och kriminella miljöer på hemmaplan, att placeringen är att betrakta som en ren skyddsplacering.

Staden upplever också en lucka i vårdkedjan när ett barn eller en ungdom är på väg att skrivas ut från SiS eftersom många som utretts och behandlats sedan inte är i behov av ytterligare behandling. En efterföljande HVB-placering är därför inte ett alternativ och om den unge inte bedöms kunna återvända till det egna hemmet återstår ofta någon form av stödboende som den rimligaste formen av eftervård. Stödboenden står dock inte för den struktur och det hållande som kan behövas för ungdomar som omplaceras från SiS låsbara och personaltäta avdelningar och för många innebär det en alltför svår övergång. Socialförvaltningen ser därför ett behov av fler platser på SiS öppna avdelningar – platser som kan utgöra en form av övergångsvård mellan låst institution och ett återinträde i samhället. Många stadsdelsförvaltningar har goda erfarenheter av de öppna avdelningarna inom SiS och deras stegvisa utslussning och ser därför ett behov av att i större utsträckning kunna erbjuda denna form av strukturerat avslut av SiS-vården.

Stockholms stad har också avtalat med SoS barnbyar om ett tillfälligt uppdrag för barn och unga som lämnar samhällsvården. Avtalet omfattar de som efter avslutad vård inte bedöms ha behov av insatser eller som av olika anledningar inte vill ha fortsatt kontakt med socialtjänsten. För dessa kan SoS barnbyar utgöra ett stöd vid övergången efter avslutad placering till ett mer självständigt liv och under en period erbjuda både emotionellt och praktiskt stöd.

3. Flickor på SiS är en av samhällets allra mest utsatta grupper och den vård de får är inte alltid anpassad till deras behov. Flickor står för majoriteten av de avskiljningar som SiS inrapporterar och nyligen publicerades en granskning av de sexuella övergrepp och våldtäkter flickor i SiS-vård utsatts för.

En placering på något av SiS ungdomshem har ofta föregåtts av en mängd andra insatser och är en placeringsform som kommer på fråga bara när andra alternativ bedömts vara uttömda. Detta gäller för både flickor och pojkar. I vissa fall kan någon enskild ungdom vara okänd för socialtjänsten när sådan allvarlig oro inkommer att en SiS-placering bedöms påkallad, till exempel som alternativ till häktning, men i de allra flesta fall har en placering på SiS föregåtts av både öppna insatser och andra placeringar. Ett barn eller en ungdom ska uppvisa en mycket utvecklad och allvarlig problematik för att ges vård på SiS, en problematik som ofta kombineras med ett mer eller mindre akut skyddsbehov.

Även om flickor i behov av vård på SiS är en utsatt grupp är den också heterogen avseende problematik. Flickor registreras visserligen inte för våldsbrott och kriminalitet i samma utsträckning som pojkar men de kan vistas i samma miljöer och även flickor kan uppvisa olika former av våldsamt och utåtagerande beteende. Liksom är fallet med pojkar på SiS är många flickor diagnosticerade med någon form av neuropsykiatrisk funktionsvariation och flera är därför i behov av tät samverkan mellan SiS, socialtjänsten och psykiatrin.

Liksom tidigare nämnts ses SiS som en sista utväg när andra vårdgivare inte förmått garantera den säkerhet, det hållande och det skydd dessa flickor behöver. Vanligen har socialtjänsten försökt med andra insatser innan SiS kommer på tal och arbetar också intensivt med att hitta andra lösningar under placeringstiden på SiS. Ett problem är dock bristen på kompetens hos många privata aktörer: visserligen finns en del kvalificerade HVB men de står inte i proportion till kommunernas behov av platser, och många förmår inte hantera dessa flickors komplexa och krävande behovsbild.

För att kunna tillhandahålla vård och behandling krävs ofta samverkan med psykiatrin och möjligen skulle en del SiS-placeringar kunna undvikas eller kortas ner om den lokala samverkan mellan socialtjänsten och hälso- och sjukvården förbättrades och behovet av psykiatrisk vård därigenom tillgodosågs bättre.

Veronica Wolgast Carstorp
Socialdirektör
Socialförvaltningen

Lina Blombergsson
Avdelningschef
Socialförvaltningen

Bilaga

1. Skrivelse om allvarliga brister i samhällsvården av barn och unga.

Attesterat av

Detta dokument har godkänts digitalt av följande personer:

Namn	Datum
Veronica Wolgast Carstorp, Socialdirektör	2023-05-11
Maria Karlsson, Tf. avdelningschef	2023-05-10